

JOŽE TOMAŽIČ

MRTVO SRCE

MOHORJEVA
DRUŽBA

arhiv

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BISTRICA 74.544

MLADINSKA KNJIŽNICA, 23

MIŠINO
SRCE

MIKE NOLAN
IŽE BERANEK

MLADINSKA
KNJIŽNICA
LJUBLJANA

JOŽE TOMAŽIČ

MRTVO SRCE

SLIKE NARISAL
JOŽE BERÁNEK

MOHORJEVA
DRUŽBA
CELJE 1994

Jože Tomažič
MRTVO SRCE
Ilustriral Jože Beránek

Ponatis originalne izdaje,
ki je izšla v samozaložbi 1944

Opremila Mihaela Svetek

MLADINSKA KNJIŽNICA 23

Izdala in založila Mohorjeva družba Celje,
za založbo p. Hieronim Žveglič

Natisnila Tiskarna Ljudske pravice, Ljubljana
v 2000 izvodih

ISBN 961-218-020-2

Celje 1994

ar. 82-32

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA

SLOVENSKA KNJIŽNICA

74.544

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

886.3(02.053.2)-34

TOMAŽIČ, Jože

Mrtvo srce / Jože Tomažič ; [ilustriral Jože Beránek]. - Celje : Mohorjeva
družba, 1994. - (Zbirka Mladinska knjižnica / Mohorjeva družba ; 23)

ISBN 961-218-020-2

39138816

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 415-43/94 mb šteje ta knjiga
med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

V starih časih je na strmem hribu stal lep grad, pod njim pa je ležalo mesto.

Na gradu je živel star graščak s svojo mlado hčerko, ki je bila silno lepa.

V mestu pod gradom pa je živel mizar s svojo ženo mizarico in sinom. Sin nikakor ni hotel mizariti kot njegov oče. Postati je hotel učitelj, saj je znal na ustrojeno kožo tako lepo pisati kot nihče daleč naokrog. Po večerih pa je sedel ob odprtem oknu in piskal na piščal, da je njegovim čudovitim pesmi prislujhnilo prav vse, ljudje in živali.

Meščani so bili nanj silno ponosni, saj se je njegova slava že širila po vsej deželi, po vsem kraljestvu.

O njem je zvedel tudi strogi graščak. Nekega lepega dne ga je poklical na svoj grad za učitelja svoji hčerki, da jo nauči prelepe pisave.

In res; mizarjev sin je ves srečen prišel na grad za učitelja mladi in lepi graščakovi hčeri.

Od tistega dne sta na grajskem vrtu sedela grofična in njen učitelj. Njunj roki sta pisali prekrasne črke ter jih vezali v besede, da je bil stari graščak s hčerkino pisavo nad vse zadovoljen, učitelju pa je obljubljal bogato darilo. Med črke začetnice sta vrisavala prečudne rože, kakršnih ni nikjer na tem svetu, in prav zato so bile tako neznansko lepe. Zrastle so iz njunih src, v katerih se je budila mlada ljubezen, vsa lepa in čista kot jutranja zarja.

Nekega dne pokliče graščak predse svojo hčerko in reče:

»Star sem že! Če te je volja, se omoži! — Ali je tvoje srce že katerega izbralo?«

Grofična ga je zaupno pogledala in mu razodela svojo ljubezen do grajskega učitelja.

Tedaj pa se je graščak silno razjezil:

»To se ne bo nikdar zgodilo! Če ti ne poznaš pravih mej, jih poznam jaz! Ta učitelj, mizarjev sin, mora takoj iz gradu in mesta, sicer bo izgubil glavo!«

Grofična je silno jokala in očeta prosila, naj ne uniči njene sreče; toda strogega očeta ni mogla ganiti ne preprostiti. Vsa v solzah je poiskala grajskega učitelja ter mu s težkim srcem povedala, da ga je njen oče zaradi ljubezni do nje izgnal iz gradu in iz rodnega mesta.

Tedaj je grofična snela s prstanca zlat prstan ter mu ga velela prelomiti na dve polovici. Grajski učitelj je to storil in ji vrnil prelomljeni prstan. Ona pa je pretrgala svoj beli svi- leni robček in v vsako polovico zavila pol zlatega prstana. Potem je obe polovici pridržala in se zaobljubila:

»Če se še kdaj vrneš, se bova spoznala po tem-le; pol prstana tebi, pol meni. Obe polovici bosta zopet cel prstan, cel robček prav tako. Tako se bova našla in se takrat poročila!«

»Nevestica moja, ostani mi zvesta do groba, kot ti ostanem jaz!« jo je objel in srčno poljubil.

Njuno slovo je bilo silno žalostno, čeprav se jima je v srcih prižgalo upanje, da se bosta še videla.

Grajski učitelj je podarjeno polovico prstana, zavitega v pol robčka, nežno poljubil, nato pa shranil kot najdražji spomin od svoje ljubljene zaročenke.

Ko je počasi stopal po grajski poti, je na vsakem ovinku postal in ji pomahal v slovo.

Pod večer je mizarjev sin vzel svojo piščal in odšel na vrt pod cvetoča drevesa. Njegova piščal je pela in jokala, prosila in tožila, na njeno pesem pa se je usipavalo večerno cvetje; bele zvezdice z neba so padale nanjo ter jo s cvetočo tančico pokrile pred nočnimi rosami.

Dvoje ženskih src je njegovi pesmi prisluhnilo in jo razumelo: grofičino in materino; obe senci sta jokali in krvaveli.

Tedaj je mizararka zvila sveženj jedil in obleko za na pot ter naskrivaj naročila kočijo. Šele potem je povedala mizarju, da njun sin odhaja od doma, ker ga je strogi graščak izgnal.

Mizarjev sin se je poslovil od obeh, sedel v najeto kočijo in se odpeljal iz rodnege mesta.

Ko se je izgnani mizarjev sin — grajski učitelj — pripeljal v drugo mesto, je velel kočijažu, naj se vrne s prazno kočijo v njegovo rodno mesto. Naročil mu je tudi pozdrave za stara mizarjeva in za svojo mlado zaročenko.

Tisto mesto pa je bilo kraljevo mesto, veliko in silno lepo zidano. Mizarček je hodil po krasnih ulicah in si ogledoval bogate palače, dvorce in gradiče. Na grajskih dvoriščih je zaigral na svojo piščal. In čudno! Njegova pesem je povsod priklicala toliko vernih poslušalcev in poslušalk, da je po končanem sviranju njegov mošnjiček kar vidno rasel ter se debelil.

Po ubožnejših dvoriščih pa so se zbrali okrog njega otroci in ga prisilili, da je sedel mednje ter jim igral. Tem je njegova pesem pela stare pravljice in bajke, da so jim očke bajno žarele, njih duše pa so se sprehajale po daljnih, čudovitih deželah. Ko so se razšli, so odnesli s seboj nov, pravljičen svet v svojih srcih. Z mladostnim zanosom so doma pripovedovali o mladem piščalkarju in o njegovih pesmih.

Vse kraljevo mesto je tiste dni govorilo le o potujočem mladeniču, ki je znal na svojo piščal igrati tako čudovito lepe pravljичne pesmi, da so prevzele dušo in srce vsakogar, kdor je blag, dober in pošten.

Pa je o njem zvedel tudi kralj in hotel videti igralca na piščal ter čuti njegovo pesem. Zato je velel svojim dvorjanom:

»V mojem mestu igra na piščal nek potujoči mladenič. Pripovedujejo mi, da njegova pesem sega ljudem v srce. Tudi jaz ga hočem slišati! — Zato ga poiščite in ga pripeljite na dvor!«

Dvorjaniki so se brž razbežali po vsem kraljevem mestu iskat mladeniča.

Z nekega dvorišča je donela čudovita pesem ter jih vse prevzela; stal je sredi otrok, ki so ga zamaknjeno poslušali.

Ko so ga našli, so ga takoj odpeljali s seboj in mu na njegova vprašanja odgovorili na kratko:

»Pred kralja moraš!«

Kraljevi dvorjaniki so potujočega piščalkarja odpeljali proti gradu, ki je stal izven mesta, sredi prekrasnih vrtov. Po pisanih gredah so cvetele čudovito lepe cvetlice, po bistrh ribnikih so se lovile zlate ribice, nad njimi pa so prepevale rajске ptice svoje čudovite pesmice.

Tedaj je mizarjev sin poiskal svojo piščal in jim v odmev zaigral svoj napev, poln ljubezni, otožnosti in hrepenenja, vse lepši kot je bilo žvrgolenje rajskih ptic, tako lep, da so ob njem onemele.

Šele čez nekaj hipov so mu hvaležno zažvrgolele svoj pozdrav. Prisluhnil je njih petju ter se za hip zasanjal. Pa so ga vzdramili dvorjaniki:

»Naprej, pred kralja in kraljico!«

Na stopnicah ga je sprejela kraljeva straža ter ga popeljala v zlato dvorano, polno prekrasno oblečenih dvorjanov in dvorjank. Obstal je začuden nad lepoto ter z očmi iskal kralja in kraljico.

Tedaj so zadonele trobente in glasniki so zaklicali:

»Kralj prihaja s kraljico in kraljično!«

In že so vratarji v pisanih oblačilih na stežaj odprli pozlačena vrata. Kralj je pripeljal na svoji desnici kraljico, na levi pa kraljično ter ju povedel k zlatemu prestolu. Medtem ko se je ves dvor še vedno globoko klanjal, so kralj, kraljica in njuna hči sedli.

Mizarjev sin je iz spoštovanja padel pred kraljem na kolena in ostal globoko sklonjen vse dotlej, dokler mu kralj ni velel:

»Vstani, mizarjev sin! Tudi mi smo že slišali o tebi, potujoči piščalkar, da sežeš s svojo pesmijo vsakemu na dno srca. Zaigraj nam torej!«

Mizarjev sin se je globoko priklonil in zaigral. Njegova piščal je pela o sreči, jokala o žalosti, vriskala v veselju, pa zopet zaplakala v nesreči in zahrepenela po lepoti srca. In ta čudovita pesem je ganila vsa srca...

Ko je bilo njegove pesmi konec, so si dvorjanke obrisale solzne oči, kraljici in kraljični pa so solze kot prelepi biseri obvisile na trepalnicah.

Preden pa je kralj odšel, je vprašal mizarčeka tri stvari:

»Povej mi, moj piščalkar, koga imaš na svetu najrajši?«

»Očeta in mater!« je odgovoril brez obotavljanja.

»Imaš še koga rad?« ga je skušala kraljica.

»Imam, zaročenko!« je iskreno priznal.

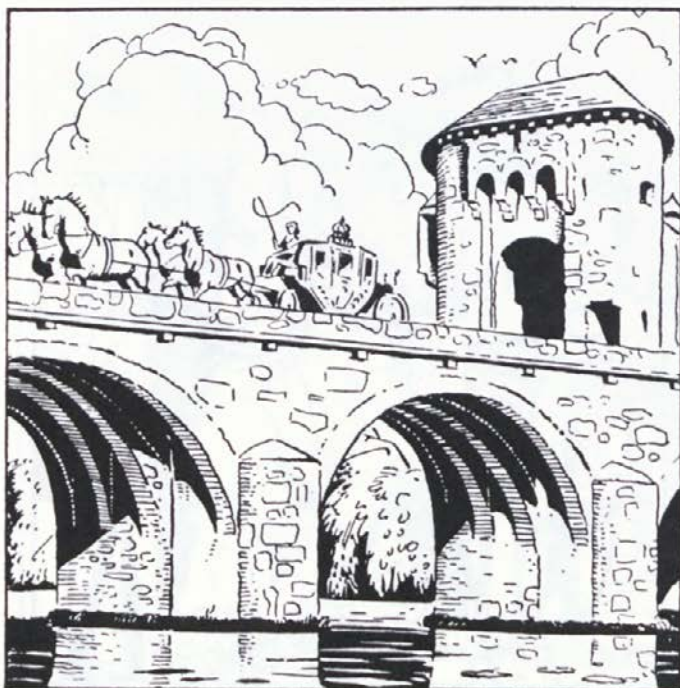
»In ji ostaneš zvest?« je vprašala kraljična.

»Zvest do groba!«

»Pridobil si si naša srca,« je spregovoril kralj znova.

»Zato ostaneš pri nas kot kraljevi godec. Razbral sem tvojo modrost in učenost, pa tudi tvoje pošteno srce. Zato te imenujem za kraljičinega učitelja!«

Mizarjevega sina je nenadna sreča vsega prevzela: ganjen se je poklonil za visoko čast najprej kralju, nato pa še kraljici. Kraljična pa mu je podala roko.

Tako je mizarjev sin postal učitelj kraljične in dvorni godec. Dolga leta je ostal na kraljevem dvoru...

Tedaj pa je učitelja kraljične prevzelo hrepenenje po domu in dragih mu domačih. Ni več vzdržal, zato je stopil pred kralja in ga poprosil: »Moj kralj! Če mi milostno dovoliš... Odšel bi rad v rodno mesto!«

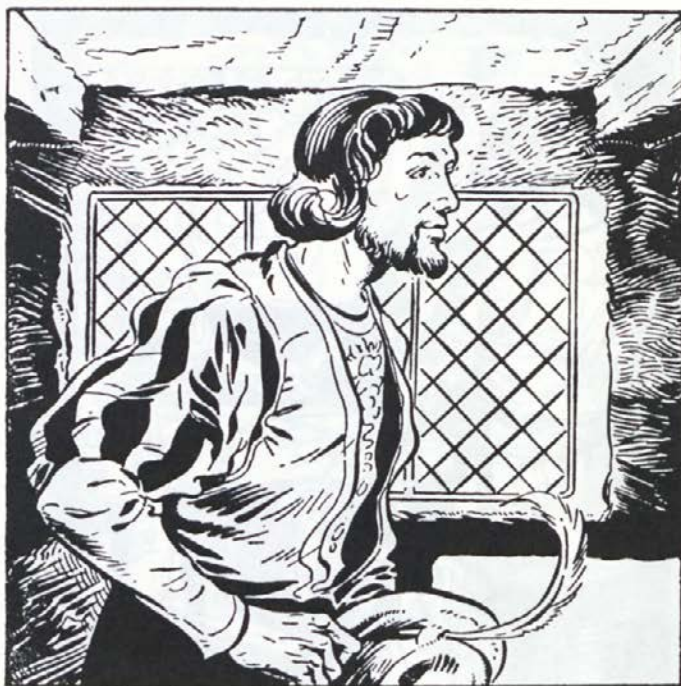
»Kaj te sili domov?« se je začudil kralj.

»Nekaj mi je prevzelo srce, moram iti! Že šest let nisem bil v rodnem kraju in ne vem, ali mi oče in mati še živita... Poleg tega bi rad obiskal zaročenko. Tem huje mi je, ker sem izgnanec. Dovolj mi torej, o kralj, da odidem!«

»Pojdi, pa se vrni!« je milostno dejal kralj, velel zakladniku prinesiti mošnjiček zlata in srebra za starše, kočijažu pa je ukazal zapreči pred najlepšo kočijo štiri pare iskrih konjčev, sam pa je napisal za graščaka ukaz.

Učitelj se mu je prav lepo zahvalil, se poslovil in se odpeljal s kočijo iz kraljevega mesta.

Na njegovo rodno mesto je že legal večerni somrak, ko je kočijaš zavil s kraljevsko kočijo v ozko ulico. Tam mu je učitelj kraljične velel ustaviti.

»Tu imaš zlatnik za vožnjo! Sedaj pa zavij lepo po isti poti, koder sva se pripeljala. Kralju sporoči, da se mu zahvaljujem iz dna srca, kraljični, moji zvesti učenki, pa želim sto sreč in tako blagega ženina, kakršna je ona sama.«

»Škoda, da ste odšli! Bili bi nam lahko mladi kralj!« je kočijaž iskreno obžaloval, nato počil s srebrnim bičem in se odpeljal.

Okrog piščalkarja so se zbrali radovedni meščani, ga ogledovali in spraševali, kdo je in od kod.

Mizarjev sin pa je zadovoljno molčal, saj se je prepričal, da se je z leti tako spremenil, da ga nihče več ni spoznal.

»Pozdravljen, moj dom!« je pelo njegovo srce. Odkril se je in pobožno prestopil domači prag.

»Po sedmih letih,« mu je zapela stopinja v pozdrav.

Tedaj je zaslišal v mizarnici ropot obliča in pošumevanje zvrtničenih in skrotovičenih lesenih trakov, ki so padali na tla. In že se je oglasila žaga.

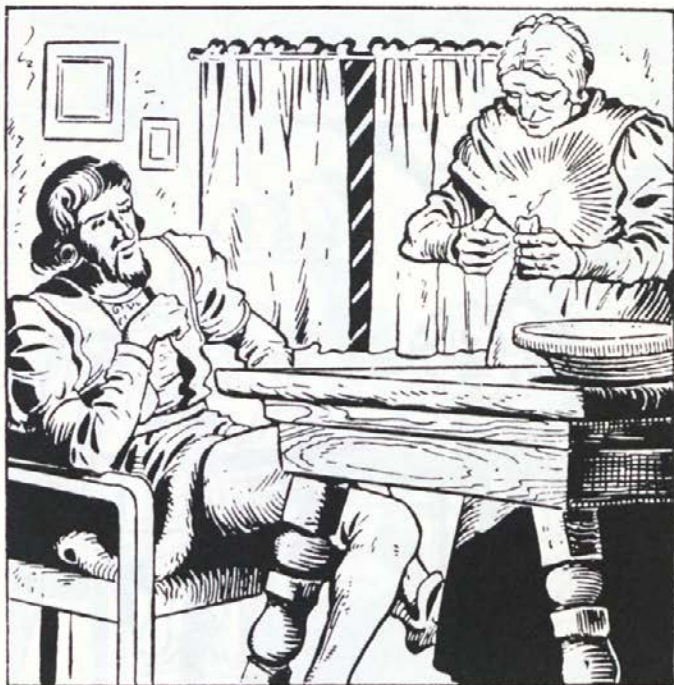
Ta mizarska pesem ga je tako prevzela, da je v srcu začutil spomin iz svoje mladosti, čeprav takrat ni hotel mizariti. Ganjeno srce pa mu je burneje bilo:

»Tvoj oče še živi! Še mizaril!«

Že je hotel planiti v mizarnico, ko se je naglo umiril, saj se ne sme izdati za sina. Tujec bo ostal; seveda, če ga oče ne bo spoznal... Segel si je v črno brado in v porastli obraz, se ozrl v dvorno oblačilo in se mirno odločil. Odprl je vrata in pozdravil:

»Dober večer, mizar!«

Pod poševnim oknom se je ob svojem skobelniku stari mizar obrnil in boječe opazoval bogato oblečenega tujca. Čuden občutek ga je spreletel, da ni vedel, ali mu tujec prinaša srečo ali nesrečo. Čez čas mu je hladno odzdravil; ni ga spoznal.

Stari mizar je bil v zadregi, kajti bogati tujec je nekaj trenutkov molčal. Hitro je jel pospravljati obličje in žaganje ter brisati skobelnik, medtem pa je po strani pogledoval gosta.

»Ste kar sami na stara leta?« je tujec izdaval iz sebe.

»Sem in nisem...« se je izognil stari mizar. »To se pravi, moja žena je menda nekje v kuhinji...«

Sinu je srce veselo zapelo, saj njegova mati še živi, živi! Najrajši bi bil objel očeta in stekel v kuhinjo k materi, a se je premagal.

»Imela sva tudi sina...« je dejal stari mizar in si obrisal solzo. »Ni hotel doma mizariti kot jaz... Zahotelo se mu je boljše, gosposke službe... Pa ga je graščak izgnal... Sedem let bo že tega, odkar ni o njem nobenega glasu več! Morda je že umrl...«

»Živ je in zdrav ter vas pozdravlja! Bil sem pri njem...«

Tedaj ga je stari mizar prijel za roko, ga peljal v sobo ter poklical ženo.

Mizarjev sin je sédel za domačo mizo in si zakril z rokami obraz, ko je zagledal svojo mater, staro in vso sivo. S srcem jo je pozdravljal, z očmi objemal... In vendar se je zatajil; obsedel je nem.

»Bog vam daj dober večer!« je zaželela mizarka, ko je prilepila svečo lojevko na mizo.

»Tale gospod je bil skupaj z našim sinom,« je dejal mizar.

»Jezus!« je vzkliknila mizarka. »Je živ? Zdrav? Kje je? Zakaj se nič ne oglasi?«

Sin se je umiril in na kratko pripovedoval:

»Pozdravlja vaju iz dna srca. Kako je vesel, da sta še oba živa. Povedal mu bom, da sta se precej postarala, da ju pa še drži pokonci upanje, da se še nekoč vidite in objamete. Drugače pa se mu dobro godi: je učitelj in godbenik na kraljevem dvoru, kjer ga vse ceni in čišla: kraljična ga ima zelo rada...«

»Samo da je živ in zdrav!« sta zadovoljno vzdihnila.

Kar se je stara mizarka dvignila in vprašala:

»Saj mi ne boste odrekli, če vam prinesem kaj malega za večerjo! Kajne, da ne boste odklonili?«

»Le prinesi! Kaj še vprašuješ!« je velel mizar.

In mizarka je brž skočila v kuhinjo, vso začrnelo, sajasto in polno dima. Na komenu je prasketal ogenj, v kotličku je vrela voda. Mizarka se je ozrla pod sajasti strop, kjer so na kavljih visele črne palice. Na njih se je dimila in vojila domača svinjina in nekaj klobas. Brž je snela tri klobase ter jih spustila v vrelo vodo. Ko so bile kuhane, jih je položila na lesen krožnik, priložila nož in iz krušne omarice vzela domač kruh. Vse to je postavila na mizo pred gosta.

»Malo svinjskih klobas in domačega kruha!« je dejala tujcu. »Vzemite in jejte!«

Toda gost ni maral večerjati vse dotlej, dokler mu nista začela pomagati mizar in mizarka. Tako so po toliko letih zopet večerjali oče, mati in sin...

Po večerji so vsi trije obsedeli za mizo. Mizarjev sin je očeta in mater naskrivaj opazoval. Nista se kdo ve kaj spremenila v teh letih, le postarala sta se in osivela.

»Povejte nama še kaj o sinu!« je zahrepenela mizarka ter se mu proseč zazrla v bradat obraz. »Tako drag nama je, edinec, in tako rada bi ga zopet videla... Čim dalje vas gledam, tem bolj se mi dozdeva, da ste mu silno podobni...«

»Res, podobna sva si tako, da naju včasih celo na dvoru zamenjajo!« se je izgovarjal sin. Nato pa je preskočil ter vprašal, če mu je zaročenka še zvesta, saj jo poznata...

»Poznava jo, poznava, saj je njen oče najinega edinca izgnal v tujino,« je zajokala mati in sklenila roke, nato pa pravila: »Veste, sin je bil grajski učitelj, tako lepo je znal pisati in igrati... Ker sta se z grofično imela rada, ga je stari graščak izgnal. Njo pa sili v zakon, a je doslej še slehernega snubca odbila. Pravi, da mu bo do groba zvesta, dokler ne bo njeno srce mrtvo in v njem mrtva njena ljubezen.«

Mizarjeva nista mogla pri slabi lojenki videti, kako so tujca ganile zadnje materine besede.

»Vam je sin naročil pozdrave zanjo? Je tudi on še ni pozabil?« je zaskrbelo mater.

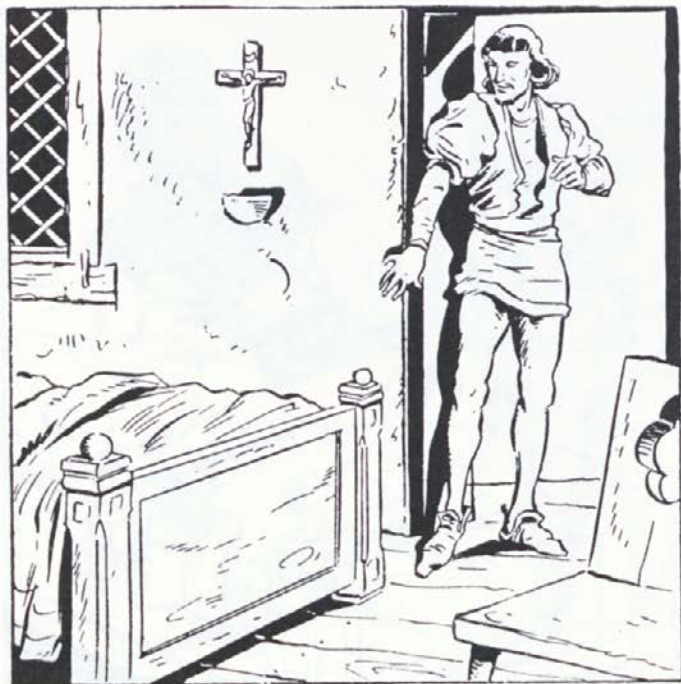
»Da, naročil je pozdrave! — Zdaj bi pa vaju še nekaj prosil! Tujec sem v tem mestu in trda noč je že. Ali ne bi mogel pri vaju prenočiti?«

Mizarjeva sta se ujela s pogledom in prikimala.

»Seveda lahko prenočite pri nas!« je vabil mizar. Mizarka pa je brž dodala:

»Kar v sinovi hiški vam posteljem. Odkar je bil sin izgnan, ni še nihče spal v njej!«

In že je odšla v drugo sobico. Odprla je okence, da je vanjo zavel čist nočni zrak, nato pa odgrnila sinovo postelj. Ko jo je rahljala, so ji na belo platno kapljale grenke solze: »Sedem let te že ni bilo doma... Dom te čaka, sobica in postelja v njej... Zdaj pa bo v njej spal tujec...«

Vtem se je ustavil na pragu mizarjev sin. Oziral se je po svoji sobici, v kateri ga ni bilo že sedem dolgih let. Vse je še tako, kot je bilo, prav ničesar ni mati premaknila. Ona pa pravkar postilja njegovo posteljo, zraven tiho govori sama s seboj in joče, joče za izgnanim sinom, ki se je zaradi graščaka čisto izgubil. Če bi ga grofična imela zares rada, bi ga bila pri svojem očetu že zdavnaj lahko izprosila... Graščak bi preklical izgnanstvo ter mu poslal glas, da se lahko vrne v svoj rodni kraj...

Tako je mizarjev sin, stoječ na pragu in naslonjen na podboj, prisluškoval materini bolesti in tožbam. Nenadoma ga je prevzelo. Stopil je k plakajoči mizarki, jo tesno objel in z nežnimi poljubi popil solze z njenih lic:

»Mati, ne jočite! Jaz sem, vaš sin!«

Presrečna mati mu je grebla po laseh, segla v obraz in mu pobožala ustnice. Vse je v njej pelo visoko pesem: »Sinec moj! Samo da si živ in da si zopet doma!«

Stara mizarka je v sinovem objemu točila solze sreče in jecljajoč spraševala, če se mu je hudo godilo.

Sin jo je tolažil, smejoč se skozi solze:

»Dobro se mi je godilo, mati, dobro. Le srce me je bolelo, ko sem hrepenel po domu, po vas in očetu, po zaročenki moji.«

V tem trenutku je vstopil še mizar in obstal kot kip. Tudi njemu je strlo glas in vzelo besedo. Razširil je roke in objel svojega sina. V materino veselje pa se je že pomešala skrb: »Če te spoznajo? In zve o tvoji vrnitvi stari grof...«

»Ne spoznajo me... Saj me še lastna oče in mati nista. Vidva pa ne črhni o meni niti besedice! — Jutri pojdem na grad in poiščem grofično. Morda najdem svojo srečo...«

»Nič ne bi šel na grad! Ona naj pride k nam. Če bi te stari graščak videl...« se je materino srce zbalo nesreče.

Toda sinov sklep je bil trden. Znova so sedli na posteljo. V nočni temini je sin pripovedoval o kraljevem dvoru, o darilu za njiju ter sanjal o prihodnji sreči.

Ko so se kasno v noč razšli, je mizarjev sin poiskal svojo piščal, zavito v ustrojeno kožo, ter potihem izginil v mesto in od tam proti gradu vrh hriba.

Pod grajskim obzidjem je obstal, vzel svojo piščal in zaigral nanjo. Pesem njegovega srca je zaplavala na valovih svetle mesečine čez obzidje, se vzpela navzgor po grajskih stenah, sedla na poličko ob oknu in potrkala rahlo, nežno in proseče. V hipu je okence zagorelo v rdeči luči — njeno srce je spoznalo ljubezenski klic. In že je prek grajskega dvorišča hušknila senca ter izginila skozi grajsko obzidje. Ustavila se je pred njim ter se mu zazrla v obraz. Mizarjev sin ji je ponudil desnico, na dlani pa se je belil košček svile in v njej pol prstana. Brez besede je segla v nestrje in razvila svojo polovico ter jo priložila.

»Pravi sta, kje ste jih dobili?« ga je razburjeno vprašala.

»Jutri zjutraj pridem k vam in vam vse povem! Zdaj pa lahko noč!« In že je odšel.

Drugo jutro je mizarjev sin vstal zarana in zaželel staršem dobro jutro.

»Kako si spal? Si kaj lepega sanjal?« je vpraševala mati.

»V domači postelji se tako sladko spi! — Sanjal pa sem tako čudne sanje! Grofična mi je kot nevesta umrla, jaz pa sem jo na kaj čuden način oživel, toda srce je ostalo mrtvo.«

»Nič dobrega ne pomenijo tvoje sanje! Kar nič ne hodi na grad in pusti jo pri miru!«

»Saj sem bil že snoči gori,« se je izdal sin.

»Si jo videl? Govoril z njo? Te je spoznala?«

»Videl in govoril, toda spoznala me ni. Zato pojdem brez skrbi k njej in k njenemu očetu!« je dejal sin odločno.

»Izgnal te je! Nikar ne pojdi!« je svaril oče.

Tedaj pa je sin razvil ustrojeno kožo in jima jo dal v roke, češ naj prebereta. V hipu sta bila pri oknu in brala, brala... Bilo je kraljevo pismo, ki preklicuje graščakovo izgnanstvo. Veselje in sreča sta se jima razlila čez obraz.

Po zajtrku sta ga oba spremila do grajskih vrat, kjer sta se obrnila, on pa je šel naravnost k staremu graščaku ter mu izročil kraljevi zvitek.

»Kraljevi glasnik sem in moj kralj vam pošilja tole!«

Stari graščak je zvitek spoštljivo razvil in bral:

»Kot tvoj kralj ti naročam, da dostojno sprejmeš mojega glasnika! Na mojem dvoru je najboljši godbenik. Ima blágo in zvesto srce. Postavil sem ga za dvornega učitelja svoji hčerki. Hrepenel je po domu in domačih, po svoji zaročenki. Zato ima moje kraljevsko naročilo, da se vrne na moj dvor z njo, s svojo mlado ženo...«

Prebral je še podpis in pregledal kraljevi pečat.

»Bodite mi prisrčno pozdravljeni!« mu je graščak stisnil desnico. »Le nekaj mi ni jasno, hrepenel je po domu in po domačih, po zaročenki...«

»Jaz sem mizarjev sin, izgnanec. Prišel sem po svojo zaročenko, vašo hčer!« je dejal krepko.

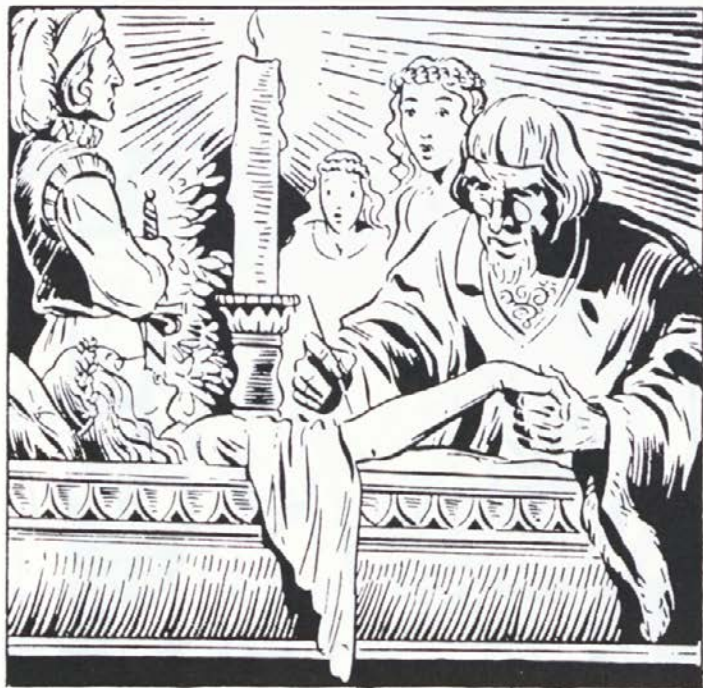
Stari graščak je velel poklicati svojo hčer. Ko je ta čez nekaj trenutkov vstopila, ji je dejal:

»Draga moja hčerka! Tu te pričakuje tvoj ženin, učitelj kraljične in dvorni godbenik!«

Grofična je potegnila izza nedrij razpolovljen svilen robček ter v njem prelomljen prstan in ga vprašujoče pogledala. On ji je radostno pokimal, jo objel in srčno poljubil.

Sedli so v viteški dvorani k mizi, preobloženi z jedili in vinom. Po pojedini je moral mizarjev sin na dolgo in široko pripovedovati zgodbo svojega življenja. Nato so se dogovorili o čim slovesnejši poroki, na katero bodo povabili vse sosednje gradove in seveda vse rodno mesto.

Vse dni do poroke so krasili grajske dvorane ter pripravljali razkošno gostijo. In prišli so svatje, ženinov oče in mati ter pripeljali mlada dva v grajsko kapelo. Ko pa je nevesta stopila pred oltar, se je nenadoma zgrudila na kamnit tlak in obležala; njeno srce je bilo mrtvo.

Ko je stari graščak videl svojo hčer mrtvo, se je zgrozil nad kruto usodo in znova preklel ženina, mizarjevega sina. Žalost in jeza sta uničili tudi njegovo srce in zgrudil se je mrtev k svoji mrtvi hčerki.

V viteški dvorani, okrašeni z vencji in rožnimi kitami za svatbo, so s črnimi preprogami zagnili okna. Sredi dvorane so postavili mrtvaški oder ter postavili oba mrtveca na pravdo. Belo krsto z mrtvo nevesto so obsuli z lilijami, črno, v kateri je ležal na pravici stari graščak, pa z rdečimi vrtnicami. Med svečniki so stali vitezi.

Ob beli krsti je molil ženin ter zrl v nevestin obraz.

»Saj ni mrtva, poglejte vendar njena lica!« je trdil mrtvaškim stražarjem. Velel je poklicati zdravnika.

Zdravnik je prišel. Pristopil je k mrtvi nevesti, nato pa v plamenu sveče razžarel zlato iglo ter jo zabodel v žilo. Iz žile je pritekla sokrvca.

»Mrtva je...« je odmeval njegov glas po tih dvorani.

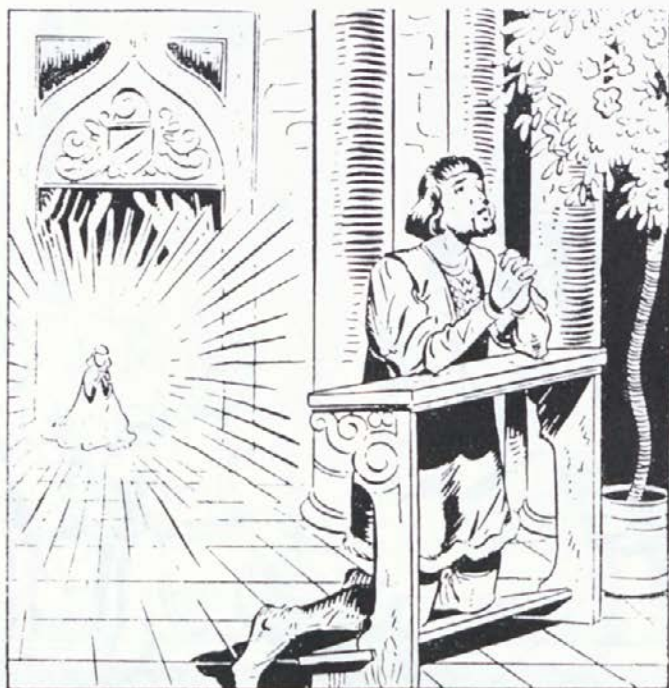
Dva dni in dve noči je mizarjev sin prebedel ob beli krsti. Tako silno je žalovalo njegovo srce za nevesto.

Tretje jutro pa so ga obstopile bele pogrebinje z rožmarinovimi venci v razpletelih laseh. Hotele so dvigniti belo krsto, pojoč: »Pravda je pokazala, da je zares mrtva!«

Od bedenja in žalosti zmučeni ženin pa je trdil:

»Ni mrtva, samo spi. Na njenih licih spe sanje. Pustite mi jo še nekaj trenutkov! — Odnosite očetovo krsto in jo položite v grajsko grobnico!«

Tedaj so viteški pogrebci dvignili krsto na svoja ramena, plameničarji pa so dvignili plamenice visoko v zrak, da je plapolalo in se dimilo po vsej viteški dvorani. Za krsto so se uvrstili žalni gostje in pogrebci iz rodnega mesta. In že se je žalni sprevod počasi pomikal po ozkih hodnikih v grajsko kapelo. Tam so štirje vojaki dvignili kamnito ploščo in po stopnicah zanesli krsto v grobnico, kjer so položili starega graščaka k njegovim dedom.

Po grajski kapeli pa je odmevala molitev za rajne.

Medtem je v viteški dvorani nesrečni ženin molil:

»O Bog! Kaj sem zagrešil, da me tako hudo kaznuješ! Nudil si mi trohico kratke sreče zato, da zdaj še huje občutim njeno strašno izgubo. Pomagaj mi, o Bog, pomiri moje razžaloščeno srce! Oživi mi jo, da mi bo posijalo sonce sreče!«

V tem trenutku so se pri vratih razgrnile žalne zavese in v dvorano se je razlila čudežna svetloba. Z bleščečo lučjo obdan se je neslišno bližal otroček v dolgi, beli oblecki. V rokah je nosil zlato knjižico. Pri klečečem ženinu se je ustavil.

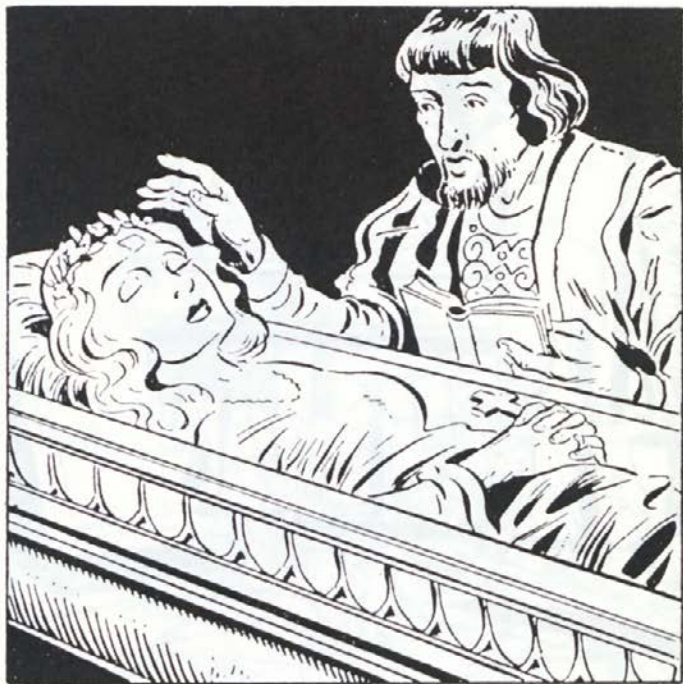
»Kdo si, ki te je prinesla svetloba?« se je ženin začudil.

»Sel božji!« mu je odvrnil otroček.

»Kaj mi prinašaš?«

»Njej življenje, tebi trpljenje. V tej zlati knjigi so lističi, s katerimi boš mrtvo nevesto zopet obudil k življenju. Toda vse, kar je bilo v njenem srcu, bo ostalo mrtvo za vselej, tudi njena ljubezen!«

In otroček je pristopil k zglavju, odprl zlato knjižico ter mu dal tri lističe, rekoč:

»Prvega ji položi na čelo, drugega na usta, tretjega pa na prsi!«

Ne da bi kaj pomišljal, je ženin položil tri lističe, kakor mu je bil velel božji sel.

»Sedaj moli iz te knjižice, kjer je zaznamovano!«

In mizarjev sin je zaupno bral iz knjižice ter storil, kot je bilo v njej napisano.

Čez hip je dvignil prvi listič z nevestinega čela:

»Nevesta moja, tvoj razum naj oživi!«

»Tvoja usta naj govore!« in dvignil je drugi listič.

»In tvoje srce naj zopet bije!« je pobral tretji listič in ga vložil v knjižico. Zaprto knjižico je hotel vrniti belemu otročičku.

Toda božji sel je zginil prav tako neslišno, kot je bil prišel. Tako mu je v rokah ostala čudežna knjižica s tremi lističi.

Tedaj se je grofična zganila, odprla oči ter se začudeno ozrla po dvorani: »Kje sem?«

»Na mrtvaškem odru... v viteški dvorani svojega gradu. Pred dvema dnevoma si umrla kot nevesta, sedaj pa zopet živiš!« je zapelo ženino srece, prepolno sreče.

»In kdo si ti, neznanec?« je vprašala hladno.

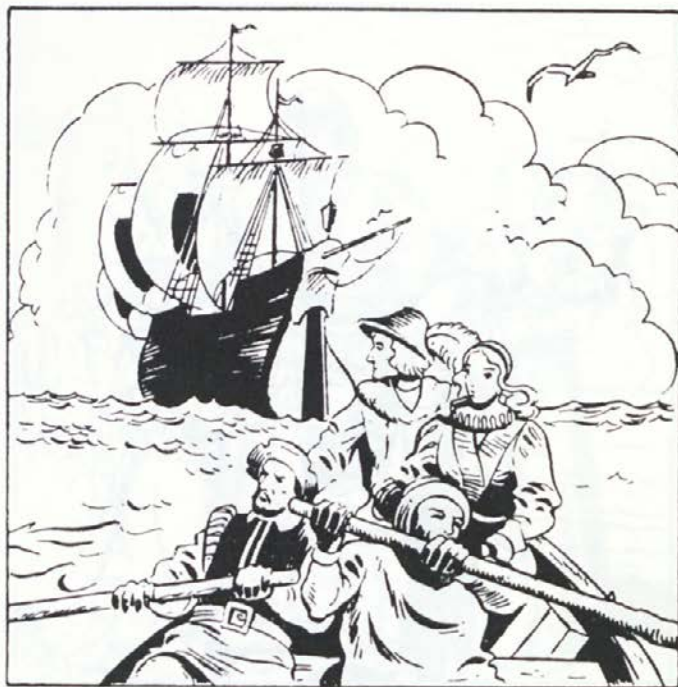
»Tvoj ženin, nevestica moja! Daj, da ti pomorem na tla!« Dvignil jo je ljubeče ter jo ponese iz žalne dvorane.

V tem trenutku se je vračal iz grajske kapele žalni sprevod. Ko ga je ženin ugledal, je ponosno dejal:

»Mar vam nisem pravil, da ni mrtva, da le spi in sanja? Sel božji mi jo je zbudil v novo življenje.«

Neki odmev pa mu je zašumel v ušesu v odgovor besede božjega sla: »Njej življenje, tebi trpljenje.«

Toda vznemirljivo misel je pregnal; žalne goste in pogrebce je povabil na sedmino za rajnim graščakom namesto na gostijo z grofično z mrtvim srcem.

Na gradu je živila grofična z mrtvim srcem in žalovala za svojim očetom. Pod gradom je ležalo mesto. V njem sta živela stara mizarjeva. Zelo ju je skrbel sin, ker je neprenehoma žaloval za prvo srečo, ki mu je bila umrla.

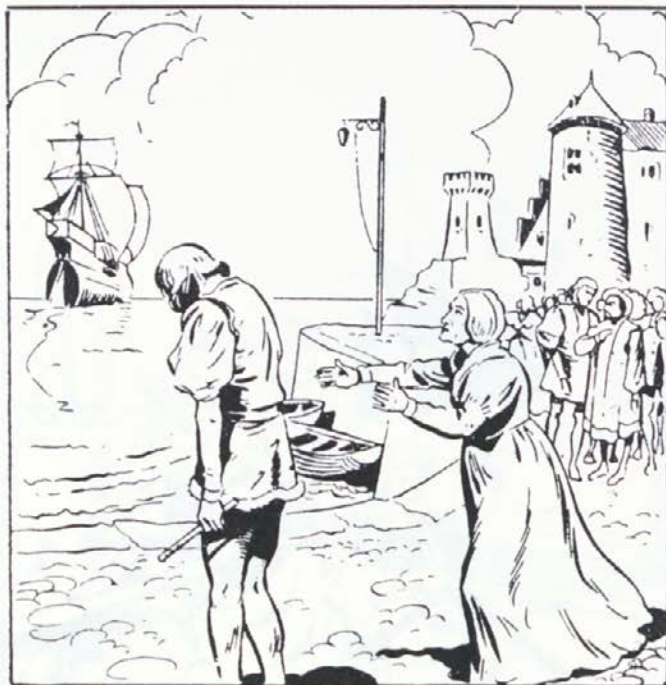
Po jasnih večerih je skrivaj zginil z doma ter pod grajskim zidom igral na svojo piščal. Pesem, ki jo je nosila rahla mesečina, je obtoževala njo, grofično z mrtvim srcem, da ga je zapustila in da ne mara več zanj, ki jo je rešil smrti.

Šele to pesem, ki mu je privrela iz ranjenega srca, je razumela. Prišla je v mesečino zavita in mu odvrnila:

»Ne pridi več in ne igraj mi več podoknic, kajti tvojih tožb ne morem več čuti ne uslišati tvojih prošenj! Zapustila bom ta grad, to mesto in odšla v tuje kraje. Že me na obrežju čaka jadrnica...«

On pa je pokleknil pred njo in jo prosil, naj ostane.

»Ne veš, da srce le enkrat bije za dragega? Ko umrje, je mrtvo vse, kar je bilo v njem,« ga je trdo zavrnila in odšla.

Na gradu pa se je oglasil sosednji graščak in zasnubil grofično z mrtvim srcem. Ko je po očetovi smrti minilo leto dni, je grofična žalno obleko zamenjala z belo ter se z njim poročila.

Po poroki sta odšla novoporočenca na morsko obrežje. Sedla sta v čoln ter se odpeljala k jadrnici.

Mizarjev sin pa je potegnil izza suknjiča svojo piščal ter nanjo zaigral tako žalostno pesem v slovo, da so zbrani meščanje ganjeno mrmrali:

»Kako rad jo ima! Pa ga je pustila!«

Mizarjevemu sinu je omahnila roka s piščaljo. Pesem njegovega srca je onemela, bila je izpeta do dna. Stal je ob morju in plakal, ko je k njemu pristopila mati.

»Sin moj, ne žaluj za njo, ki ima zate mrtvo srce in ljubi drugega! Za grofično je grof, ne pa mizarjev sin! Tebe čaka pravo srce, preprosto in pošteno! Glavo pokonci, moj sin!« ga je tolažila mati.

Mizarjev sin je prisluhnil tolažilnim besedam svoje matere in se jim vdal. Že sta krenila proti domu.

Kar pristopi nek godec ter ga povabi s seboj:

»Tako lepo igraš na piščal, da bi te človek neprenehoma poslušal. In tako silno žalosten si! — Veš kaj? Pojdi k naši godbi. Zaigraš nam kaj v zabavo, pa še sam se razveseliš!«

Mizarjev sin se je zazrl v veseli godčev obraz in pre-mišljaj, kaj bi storil.

»Igramo in piskamo za ples in veselje! Potujemo iz kraja v kraj, iz mesta v mesto! Novi kraji, novi ljudje; tuje dežele, vedno nekaj novega!«

»Proč od tod!« je mizarčku reklo srce.

»Namenjeni smo celo v kraljevo mesto, gredoč pa bomo godli, pihali in piskali, da bo veselje!« ga je godec podžigal.

»V kraljevo mesto, praviš? Saj tja se moram tudi jaz vrniti! — Pojdem!« se je naglo odločil mizarjev sin in godcu krepko stisnil roko.

Stari mizar je godrnjal, ko mu je sin razodel svoj načrt, da pojde s potujočimi godci po svetu, v tuje kraje, v tuje dežele. Mizarka pa je sina razumela, da bo pač tako najbolje za njegovo prevarano srce, in solzna odobravalala njegov odhod.

Že drugo jutro se je poslovil od staršev in odšel. S seboj je vzel le svojo piščal in grenak spomin na rodni kraj, kjer je doživel svojo največjo srečo, pa le za hip. Čudodelno knjižico z lističi pa je vtaknil v suknjič.

In godci so odšli. Potovali so iz kraja v kraj, se ustavljali ob krčmah, v mestih pa igrali na dvoriščih in trgih pa pred palačami ter si tako služili svoj kruh.

Nekoč pa, ko tako igrajo pred neko palačo in godejo, je mizarjevega sina prevzel spomin in domotožje na rodni kraj. In zaigral je svojo žalostno pesem, kakor je že dolgo ni. Vse je obstalo in prisluhnilo, vsa okna naokoli so se odpirala.

Kar se okno nad njim treskoma zapre: »Te tožbe ne morem več poslušati!« Bila sta grofična z mrtvim srcem in njen mož.

Grofična se je obrnila k svojemu možu in mu dejala:

»Nekaj morava ukreniti, da se iznebiva tega norega godca! Sicer naju bo njegova tožeča pesem zasledovala kot slaba vest ter naju preganjala iz kraja v kraj.«

Premišljevala je, nazadnje pa je skovala načrt, kako bosta uničila mizarjevega sina.

»Prirediva ples v tej palači in tile potujoči godci bodo igrali. Tedaj pa pojdeš mednje...«

In res. Pripravila sta vse za veselico in ples, nanj povabila znance in goste pa potujoče godce z mizarjevim sinom vred.

Vsi so prišli. Veselih src so rajali in plesali pozno v noč. Ko so se proti jutru jeli razhajati, je stopil grof med godce, jih lepo pohvalil in vsakemu stisnil v roko vrečico srebrnikov. Le v eno vrečico je bil nasul samih zlatnikov in jo dal mizarjevemu sinu.

Ta jo je malomarno shranil, ne da bi bil pogledal vanjo. Grof je zdaj veselo zaplesal s svojo ženo zadnji ples.

Vtem ko so že vsi gostje odšli in so se tudi potujoči godci začeli odpravljati, vstopijo grofovi služabniki in jih obstopijo. K njim pride še grof in jim veli:

»Preiščite vse! Tistega, pri katerem najdete namesto srebrnikov zlatnike, privedite k meni!«

Služabniki so godce preiskali drugega za drugim: v vrečah so našli le srebrnike, pri mizarjevem sinu pa zlatnike.

Odpeljali so ga torej pred grofa in ga obtožili:

»Tale je ukradel zlatnike!«

»Jaz nisem ničesar ukradel!« se je branil mizarjev sin. »Sploh ne vem, kako so prišli zlatniki v moj žep! Pri meni ni bilo nikogar razen vas, grof!«

»Hočeš torej reči, da sem ti jih jaz podtaknil!« je vrazil grof. »No, ta je pa lepa! Sojen boš po postavi: smrt zaradi tatvine. — Le moja žena te lahko pomilosti, če jo lepo prosiš!«

»Podlež! Prosil pa ne bom niti tebe niti grofične z mrtvim srcem!« mu je godec zabrusil v obraz.

Nato so grofovi najemniki vrgli mizarjevega sina v ječo, na hribu pa so še isto noč postavili vislice. Zarana so jetnika pripeljali pod vislice.

Tedaj je prišel grof s spremljevalci ter se mu porogal:

»Ste mu že ugodili njegovo zadnjo željo?«

»Že davno!« je pritrdil rabelj.

Mizarjev sin je tedaj živo občutil storjeno mu krivico, zato je bil neustrašen:

»Lažeš! Nihče me niti ni vprašal, kaj želim! Po starodavni pravici zahtevam, da se mi izpolni zadnja želja! — Govoriti hočem z godcem, svojim prijateljem!«

Grof je ugodil njegovi zahtevi in brž so poklicali godca, ki ga je bil zvalil iz rodnega mesta. Mizarjev sin mu je izročil zlato knjižico, ki mu jo je bil pustil božji sel in jo je vedno nosil s seboj.

In prav potihoma mu je naročil, kako mora ravnati z njim in z njo, da bo vse prav.

Prijatelj godec je silno pazljivo poslušal njegova navodila, stisnil mu desnico in odšel.

Rablji so potegnili za vrv...

Podli grof se je zakrohotal, odgovorili so mu krokarji, obletavajoč vislice.

Ko so se vsi porazgubili, se je naglo vrnil prijatelj godec, prerezal vrv in obešenca položil na zemljo. S tresočimi se rokami je izza srajce potegnil zlato knjigo življenja ter jo odprl tam, kjer so bili vtaknjeni trije lističi. Položil jih je drugega za drugim na čelo, usta in prsi in bral iz knjige:

»Tvoj razum naj oživi! Usta naj govore! Srce naj bije in čuti kot poprej!«

Kot hi trenil, je mizarjev sin vstal živ in zdrav. Pobral je zlato knjigo in lističe ter jih skrbno shranil. Od prijatelja pa se je poslovil:

»Nikoli ti ne bom tega pozabil! Kraljevsko te bom poplačal!« In je odšel.

Čez leto dni je dospel v kraljevo mesto. Vse mesto je bilo odeto v črnino. Mizarček je bil lačen in žejen od dolge poti, zato je stopil v krčmo in si naročil jedače in pijače. Nato pa je poizvedoval: »Kaj se je zgodilo, da je tu taka žalost?«

»Vidim, da ste tujec v našem mestu, sicer bi vedeli za našo globoko žalost!« je dejal debelušni krčmar.

»Mesto dobro poznam, le vzroka za to silno žalost ne vem. Kaj se je zgodilo? Je morda umrl kralj? Kraljica?«

»Ne kralj ne kraljica! Naša preljuba kraljična je umrla. Od žalosti ji je počilo njeno blago srce.«

»In za kom je tako žalovala?« je spraševal dalje mizarček.

»Veste, pred leti je bil na kraljevem dvoru mlad učitelj, ki je znal tako čudovito lepo pisati, še lepše pa igrati na svojo piščal. Poučeval je našo mlado kraljično. Toda ta učitelj je imel v svojem kraju nevesto in starše. Odšel je k njim. Od takrat ga ni bilo več nazaj. Kraljična pa ga je imela neki tako rada, da je od žalosti umrla!« je končal krčmar.

Zgodba o smrti kraljične je mizarjevega sina silno pretresla, zato je svoje misli kar na glas razpletal:

»Uboga kraljična! Zaradi ljubezni je umrla. On pa ni nič vedel za njeno ljubezen, nikoli mu ni črhnila niti besedice niti mu ni dala znamenja. On pa, kako bi si bil drznil misliti na kraljično, saj je bil le mizarjev sin.«

»Tak potepuh, vam pravim! No, saj jaz sem bil takoj dejal, da je za kraljično le kraljevič, ne pa kak pisar in piskač na piščal. Ukradel je njeno srce! Pobral je kup denarja in se s kraljevsko kočijo odpeljal, tak falot! Zapreti bi ga bilo treba! In obesiti! Da, obesiti!« se je razburil krčmar.

Mizarjev sin je že nameraval vzrasti nad jezikavim krčmarjem, a se je obvladal in dejal:

»Pojdite h kralju in mu povejte, da mu jo jaz oživim!«

»Pojdite se solit! Še zaprejo me!« je odbil krčmar.

Ko pa mu je povedal, da je on tisti potepuh, pisar in piskač in da jo bo prav zares oživil, se je vdal ter ga spremil na dvor.

Mizarjev sin je krenil naravnost v črno dvorano k mrtvi kraljični, debeli krčmar pa je prosil dvorjanika, naj ga popelje h kralju; zaupati mu mora nekaj silno važnega... In dvorjanik ga je odpeljal pred kralja.

»O kralj, pri meni se je pravkar oglasil nek potnik, ki trdi, da bo kraljično oživil. Ni mi povedal, kako, toda govoril je tako prepričljivo, da sem si drznil priti predte!«

»Pripelji ga predme!« veli čez trenutek kralj. »Če se le norčuje, izgubi glavo! Z njim vred pa še ti svojo!«

Debelega krčmarja so spreleteli ledeni mravljinци in ne hote si je z desnico segel okoli vratu.

»Strašna kazen me bo zadela, čeprav sem hotel le dobro. Ko bi pa kraljično vendarle oživil...«

»Postaneš minister!« mu je obljubil kralj.

Tedaj je krčmar z mešanimi čustvi odhitel v črno dvorano po tujca in ga pripeljal pred kralja. Mizarjev sin je pred kraljem pokleknil.

Kralj ga je spoznal, se začudil in vprašal:

»Vrnil si se, kot si obljubil. — Ti še živita oče in mati?«

»Oče in mati še živita, a moja ljubezen je umrla. Mnogo sem pretrpel, toda zgodbo o mrtvi ljubezni bom povedal pozneje... Mi dovoliš, da ti oživim hčer?«

»Če jo moreš, je to tvoja dolžnost, saj je umrla zaradi tebe. Da, tako silno te je ljubila.«

»In mi bo odpuščeno, ker se nisem takoj vrnil?«

»Odpuščeno ti bo. In še bogato te poplačam...«

»Tedaj pojdemo k mrtvi kraljični!« je poprosil mizarjev sin kralja. In šla sta, za njima vsi ministri in ves dvor.

Dvorjaniki so dvignili zlato krsto z mrtvo kraljično ter jo položili pred kralja. Kralj mu je namignil. Mizarjev sin je potegnil izpod suknjiča zlato knjigo božjega sla, jo odprl, položil lističe na čelo, usta in srce ter molil.

Im kraljična je oživela. Njen učitelj jo je dvignil iz krste, ona pa se ga je oklenila in ga srčno poljubila.

Kralj je stopil k njima in ju ginjeno objel:

»Hčerka moja! Kraljevič moj!«

Veselje se je razlilo iz črne dvorane po vsem dvoru. Po ulicah in po trgih, povsod je zavladala silna radost.

Kraljevi glasniki so vabili ves narod na kraljevsko poroko in gostijo.

Mizarjev sin se je odpeljal kar sam z zlato kočijo po starega očeta in mater. Z navadno kočijo pa je poslal vojake, da so pripeljali grofico z mrtvim srcem in njenega moža.

Na kraljevem dvoru so medtem pripravili vse za imenitno poroko in poročno gostijo, na kateri je bil zbran ves narod.

Tedaj je vstal kralj in spregovoril:

»Prisrčno pozdravljeni, moji kraljevski gostje, nadvse pa mizar in mizarka, starši mojega naslednika. Ti, kraljevič, pa si mi obljubil, da boš povedal svojo zgodbo o mrtvi ljubezni, o mrtvem srcu. Govori!«

»Bom, moj kralj!« je dejal mizarjev sin.

Mladi kraljevič se je vsem priklonil ter jih povabil v sosednjo dvorano:

»Vse moje življenje je na teh slikah!«

In kraljevski gostje so stopali za njim ter razbirali iz novih stenskih slik zgodbo mizarjevega sina: Mizarjev sin doma; Grajski učitelj izgnan; Na kraljevem dvoru; Zopet v rodnem mestu; Nevesta umre; Mizarjev sin jo obudi; Grofična z mrtvim srcem; Nezvesta grofična; Potujoči godec; Godec obešen in rešen; Mrtva kraljična; Kraljično oživi kraljevič.

Z gosti sta si ogledovala slike tudi grofica z mrtvim srcem in njen mož. Ko sta spregledala svoj zločin, sta padla pred kraljevičem na tla in ga obupno prosila za milost.

»Jaz bi vama že odpustil, toda kaj porečejo k temu moji ministri?« je vprašal mladi kralj.

Ministri pa so dejali, da morata oba v ječo, in tako se je tudi zgodilo. — Mizar in mizarka sta ostala na dvoru; prijatelj godec in krčmar pa sta postala njegova ministra.

Ko je bil kralj že v letih, je moral svojim otrokom često pripovedovati zgodbo o mizarjevem sinu, ki je ljubil grofično z mrtvim srcem. Vedno jim je naročal, naj za mrtvimi nikdar ne žalujejo. Kar je mrtvo, naj ostane mrtvo.

Nato pa jim je moral povedati še zgodbo o kraljicni, kateri je zaradi ljubezni počilo srce, a kljub temu ni bilo mrtvo, kajti v njem je bila prava ljubezen. Ko je končal zgodbo, je vzel svojo piščal in zaigral nanjo tako čudovite melodije, da so še kraljici zableščale solze v očeh; pel je o ljubezni.

Pred svojo smrtjo je zgodbo o mrtvem srcu s svojo prelepo pisavo napisal na pergament, ga zvil okoli piščali ter položil k zlati knjigi življenja, ki mu jo je bil prinesel božji sel.

*

Našel sem ta zvitek in iz njega prepisal zgodbo o mrtvem srcu.

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAČA
SLOVENSKA BIBLIOTEKA

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BISTRICA

SB d 82-32
TOMAŽIČ J.
Mrtvo

0074544

COBISS •

MOHORJEVA
DRUŽBA